

Radyasyon kurbanı bir radyolog: Prof. Dr. Mim Kemal Öke (1884–1955)

A radiologist who is a victim of radiation: Prof. Mim Kemal Öke (1884–1955)

Cihat Çınar Başekim

RADYOLOJİ TARİHİNDEN

Röntgen ışınlarının ülkemizde ilk kez kullanılmaya başlandığı dönemlerde, radyoloji ayrı bir uzmanlık dalı değildi ve bu nedenle radyolojiyle uğraşanların büyük bölümü aynı zamanda cerrah olan hekimlerdi. Dr. Mim (Mehmet) Kemal Öke de bir radyolog ve cerrahıdır. Uzun yıllar, özellikle savaş dönemlerinde birçok hastanın hem radyolojik tetkiklerini hem de tedavilerini üstlenmiştir. Ancak, aşırı radyasyonlu ortamda, korunmasız bir şekilde yürütülen yoğun çalışma onun hayatına mal olur.

Dr. Mim Kemal, 1884 yılında İstanbul'da doğar. Askeri Rüştiye ve Kuleli Askeri Tıbbiye İdadisi'ndeki eğitimlerinin ardından Mektebi Tıbbiye-i Şahane'ye (Askeri Tıp Okulu) girer; 1910 yılında yüzbaşı rütbesiyle mezun olduktan sonra, 1910-1911 yıllarında Gülhane Hastanesi'nde röntgen ve cerrahi şubelerinde staj yapar.

Gümüşsuyu Askeri Hastanesi röntgen uzmanlığı ve genel cerrahi uzmanlığına atanan Dr. Mim Kemal, Trablusgarp Savaşı çıkınca (1911-1912), bu görevinden izinsiz bir şekilde ayrılır ve cephede görev yapmak üzere, gizlice şimdi Libya'nın bir liman kenti olan Derne'ye gider. Bu yolculukta, yanında ufak bir röntgen cihazı götürmeyi başarır. Cephe alanında bu cihazı bir çadıra kurarak birçok yaralının tetkiklerini yapar. Savaş sonuna kadar harp cerrahı ve röntgen uzmanı olarak çalışan Dr. Mim Kemal, aynı cephede savaşan Mustafa Kemal (Atatürk) ile tanışarak dost olur; bu dostlukları Atatürk'ün ölümüne kadar devam eder.

Savaş bitiminde İstanbul'a dönüşü, Balkan Savaşı'na rastlar. Dr. Mim Kemal, bu dönemde bir süre Gelibolu'da görev aldıktan sonra, Gümüşsuyu Askeri Hastanesi'nde genel cerrahi ve röntgen uzmanlığına tayin edilir.

I. Dünya Savaşı'nın çıktığı yıllarda, Gümüşsuyu Askeri Hastanesi'nde görevli olan Dr. Mim Kemal Bey, o dönemde birçok yaralının röntgen tetkiklerini ve tedavilerini gerçekleştirir. İzleyen dönemde, Çanakkale'deki 5. Ordu

sihiye başkan yardımcısı ve bir süre sonra aynı ordunun menzil müfettişi başhekimliği görevine getirilir. Savaş sırasında kurulan bulaşıcı hastalıklarla mücadele kuruluna da başkanlık eder.

I. Dünya Savaşı sırasında pansuman malzemelerinin temininde yaşanan sıkıntıyı, kendi geliştirdiği "açık yara tedavisi" yöntemi ile aşmaya çalışır. Bu yöntem sayesinde, zaman ve materyalden tasarruf edilerek, askerlerin yaralarının kısa sürede kapanması ve cepheye dönmeleri sağlanır. 1918 yılında Alman Cerrahi Kongresi'nde sunulan bu yöntem, orada da kabul görür.

Savaş sonunda, Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nden ayrılan Prof. Dr. Weiting'in yerine geçerek, Akademi'nin I. Cerrahi Kliniği'nde cerrahi öğretim üyesi olur (1918).

Mondros Anlaşması sonrası, yabancı orduların İstanbul'u işgali sırasında, Fransız kuvvetlerinin Gülhane Hastanesi'ni istila etme niyeti nedeniyle, hastane boşaltılarak içlerinde Dr. Mim Kemal'in de bulunduğu birçok öğretim üyesi Gümüşsuyu Askeri Hastanesi'ne taşınır. Kurtuluş Savaşı başlayınca, Mim Kemal 1919'da Anadolu'ya geçer ve Ankara Cebeci Merkez Hastanesi Cerrahi Kliniği'nde çalışmaya başlar. Anadolu'ya geçişi sırasında, çok miktarda sağlık malzemesini de yanında götürmeyi başarır. Kurtuluş Savaşı'nda özellikle I. ve II. İnönü ve Sakarya Muharebeleri sırasında değerli hizmetler yapar.

Sakarya Savaşı (1922) sırasında, Isparta'da cephe savaşı için hazırlanan Kızılay Ağır Yaralı Hastanesi'nin başhekimliği ve cerrahlığına atanır. Büyük Taarruz başladığında hastaneye gelen yaralıların hem radyolojik tetkiklerini hem de tedavilerini yapar. Savaş sonuna kadar görev yaptığı bu hastanede bazen günde 25-30 hastayı tek başına ameliyat etmek zorunda kalır. Bir taraftan da sağlık çalışmalarının belirli bir düzen içerisinde yürütmesi için çaba harcar, yaralıların sevklerini organize eder.

Türk Radyoloji Derneği Tarih Araştırmaları Çalışma Grubu, İstanbul, Türkiye

Sorumlu Yazar:
Cihat Çınar Başekim

E-posta:
cinarbasekim@yahoo.com

Geliş Tarihi: 20.03.2016
Kabul Tarihi: 24.03.2016

©Telif Hakkı 2016 Türk Radyoloji Derneği - Makale metnine www.turkradyolojidergisi.org web sayfasından ulaşılabilir.

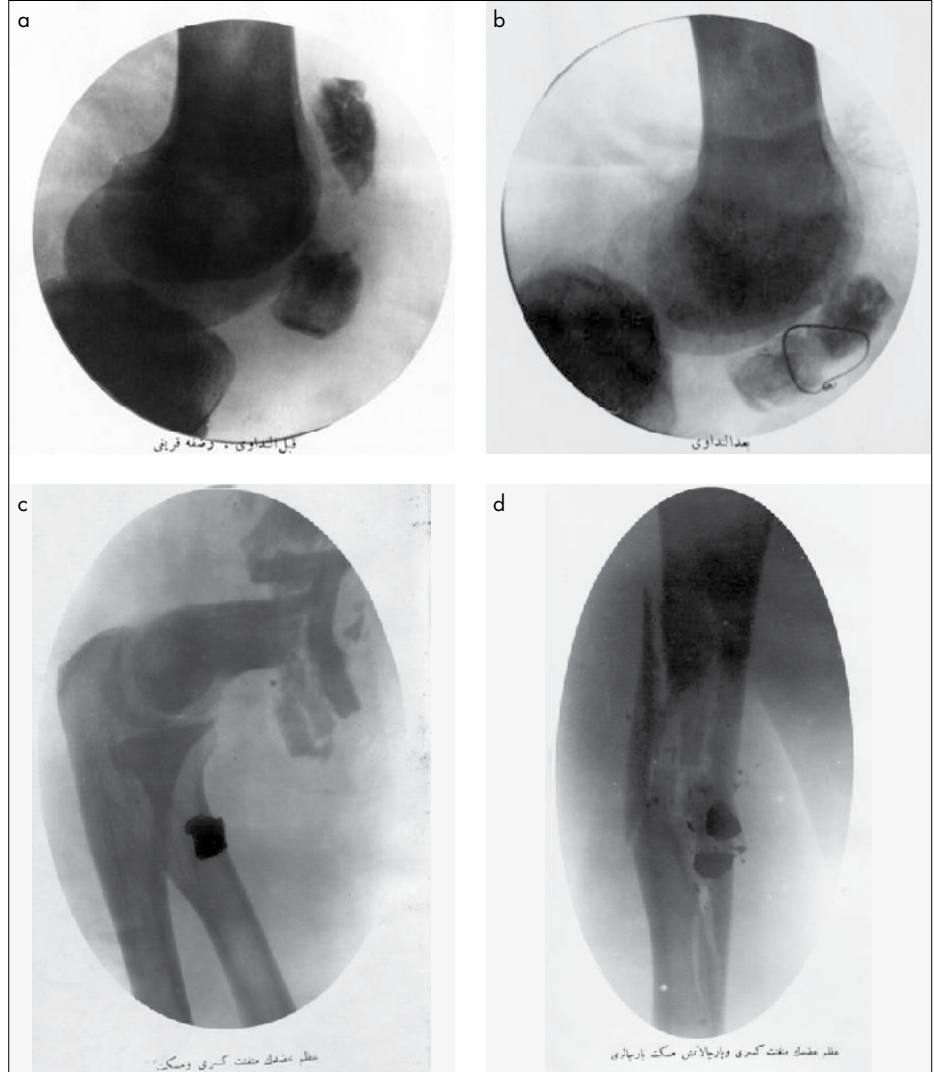
©Copyright 2016 by Turkish Society of Radiology - Available online at www.turkradyolojidergisi.org

Resim 1. Gülhane'de 1. Hariciye Kliniği Şefi Prof. Dr. Mim Kemal Öke.

Resim 2. Cumhuriyet döneminde Prof. Dr. Mim Kemal Öke.

Resim 3. a-d. I. Dünya Savaşı sırasında Gümüşsuyu Askeri Hastanesinde Dr. Mim Kemal Bey tarafından tetkik ve tedavileri yapılan yaralılarına ait görüntüler (a) Kab'el tedavi (tedavi öncesi) rızfe kırığı (b) Ba'del tedavi (tedavi sonrası) (c) Azm-i azdın (üst kol kemiği) mütefettit kesri (parçalanmış kısmı) ve misket, (d) Azm-i azdın (üst kol kemiği) mütefettit kesri (parçalanmış kısmı) ve misket parçaları. (Sn. Yetkin İşcen'in izni ile. Kaynak: Sertabib Muallim Binbaşı Neşet Osman, Opr. Mehmet Kemal. Cerrahi Harbiyeye Dair Ma'luat ve Müşahadat. Yayına Hazırlayan Yetkin İşcen, Necmettin Özçelik. 2012).

İsparta'daki hastanede röntgen cihazı bulunmasına rağmen bunu işletecek elektriğin olmaması röntgen cihazının kullanımı engellemektedir. Dr. Mim Kemal ve arkadaşlarının gayretleri ile bozuk bir kamyonun motoru tamir edilerek enerji üretecek hale getirilir. Kamyon üzerine bir röntgen odası hazırlar, yaralıların röntgen tetkikleri bizzat Mim Kemal Bey tarafından yapılır. Bu ağır çalışma şartları sırasında parmaklarında yaralar belirmeye başlar.

Savaşın sona ermesi ile tekrar Gülhane'ye dönen Dr. Mim Kemal, 1. Hariciye Kliniği Şefliğine "profesör" olarak atanır ve emekli olana kadar burada kalır.

1941 yılında emekli olduktan sonra, bir süre serbest hekimlik yapar. 1946 yılında 8. dönem İstanbul Milletvekili olarak mecliste görev alır.

Dr. Mim Kemal, cerrahide, özellikle karın cerrahisi alanında yaptığı yeniliklerle (Mim Kemal Usulü) haklı bir ün kazanır. Cerrahi alanında birçok incelemesi ve kitabı vardır. Çok iyi bir genel cerrah ve harp cerrahı olan Prof. Dr. Mim Kemal, aynı zamanda başarılı bir beyin-sinir cerrahidir. Pek çok nöro-travmatoloji operasyonu yapmıştır. İlk Türkçe beyin cerrahisi kitabı olan, "Dimağ ve Cümçüme (Beyin ve Kafatası) Afetleri ve Tedavileri"nin yazarıdır. Spinal cerrahi konusunda bazı operasyonları ülkemizde ilk uygulayanlardandır.

Sakarya Savaşı sırasında 13 Ağustos 1921 tarihinde, Mustafa Kemal Paşa atına binerken atının ürkmesi sonucu yere düşer. Şiddetli ağrısı olan Paşa'yı, Dr. Mim Kemal ve Dr. Murat Bey'ler Ankara'ya getirirler. Burada yapılan muayene ve röntgen tetkikinde, sol kaburgasında kırık saptanan Mustafa Kemal'e Dr. Mim Kemal tarafından bandaj uygulanır.

Soyadı kanunu çıkınca Atatürk tarafından kendisine, "dahi" anlamına gelen "Öke" soyadı verilir.

Atatürk'ün hayatının son günlerinde Dr. Mim Kemal yanındadır; 7 Eylül 1938'de Atatürk'ün karnından su alınması gerekir. Bunu, Dr. Mim Kemal yapacaktır.

Atatürk kendisine:

"Haydi bakalım, Trablusgarp'ın Mim Kemal'i! Mustafa Kemal elinde... Suyu nasıl bir iğne ile alacaksın?" diye sorar.

Mim Kemal Atatürk'ün karından 12 litre asit sıvısı boşaltır. Dr. Mim Kemal Öke, ölene kadar Atatürk'ün yanında kalır. 10 Kasım 1938 sabahında vefat eden Atatürk'ün önce ellerini öper, sonra da gözlerini kapatır.

Özellikle Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı, Dr. Mim Kemal Öke'nin radyoloji ile yoğun olarak uğraştığı bir dönemdir. Birçok yaralının hem radyolojik tetkiklerini hem de tedavilerini bizzat yapmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında Gümüşsuyu Askeri Hastanesi'nde görevliken, yaklaşık 3500 yaralının röntgen tetkiklerini ve tedavilerini gerçekleştirmiştir. O dönemlerde henüz radyasyonun zararlı etkileri tam olarak bilinmediği için, yeterli korunma tedbirleri de alınmamıştır. Uygulayıcılarda ciddi problemlere yol açan bu durumun nedeni, sonradan anlaşılmıştır. Prof. Dr. Öke de radyasyon mağdurlarından birisidir. Elinin üç parmağında radyasyona bağlı nekroz geliştiği için, parmak amputasyonu yapılması gerekir. Ancak, parmak yaraları, yaşamı boyunca sorun yaratsa da ameliyat yapma isteğini sürdürür; eldivenle dolaşarak radyasyon yaralarını gizlemeye çalıştığı bilinir. 1955 yılın-

da, bir amputasyon daha yapılması gerekir, bu operasyon sırasında gelişen bir anestezi komplikasyonu sonucu hayatını kaybeder.

Prof. Dr. Öke'ye, başarılı çalışmalarından dolayı "Mecidi Kılıçlı Nişanı", "Osman-ı Harp Nişanı" ile "İstiklal Harbi Madalyası" ve "Amerika Salıp Nişanı" verilir.

Eserlerinden bazıları aşağıdadır;

- Cerrahi Umumi. 1913 (Erich Lexer'in 1905 tarihli "Lehrbuch der allgemeinen Chirurgie" kitabının tercümesi)
- Cerrahi-i Harbiyeye Dair Ma'luat ve Müşahadat. Sertabib Muallim Binbaşı Neşet Osman, Opr. Mehmet Kemal. 1918
- Kemikte Frengi Tegayyürleri ve Röntgenle Tetkiki. 1923
- Dimağ ve Cümcüme Afetleri ve Tedavileri. Kader Matbaası, İstanbul 1924
- "Mal de Pott, traite par l'operation D'al-bee", Gazette Medicale d'Orient, 70, 1925
- Safra Taşları Teşekkül, İhtilat ve Tedavileri. 1926
- Apandisit. Becit Basımevi, İstanbul, 1933
- "Die subseröse Zystektomie und die Versorgung des Ductus Cysticus", Deutsch. Med. Wschr. Nr. 39, 1933
- Narkozda Kullanılan Vasıta ve Usullere Bir Bakış. 1935

- Karın Cerrahisi, Kısım I: Mide, Barsak ve Peritonun Cerrahi Hastalıkları ve Tedavileri. Becit Basımevi, İstanbul 1935
- Basedow Hastalığında İyodoterapi ve Cerrahi Tedavi. Kader Matbaası, İstanbul 1936
- Kemik Hastalıkları. 1937
- Diabet ve Şiirüji. Gülhane 1. Hariciye Kliniği, İstanbul 1939

Kaynaklar

1. Özata M. Atatürk ve Tıbbiyeliler Umay Yayınları. İzmir 2007.
2. Çınar B, Şahinbaş Erginöz G. Türkiye'de cerrahi ve radyoloji alanlarının tanınmış ismi, ilk Türkçe beyin cerrahisi kitabının yazarı, Atatürk'ün hekimi, (1884-1955) Ord. Prof. Dr. Mim Kemal Öke. Nobel Medicus 24: 8: 130-2.
3. Başekim CÇ. Hepsini de radyolog. İstanbul 2008.
4. Özbay K. Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri. Cilt 1. Yürük Matbaası, sf 82.
5. Erden F. Türk Hekimleri Biyografisi. İstanbul 1948.
6. Üstün Ç. Hekim, tabip, doktor "Onlardan Anılar". Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları. İzmir 2003.
7. Sertabib Muallim Binbaşı Neşet Osman, Opr. Mehmet Kemal. Cerrahi-i Harbiyeye Dair Ma'luat ve Müşahadat. Yayına Hazırlayan Yetkin İşcen, Necmettin Özçelik. 2012.
8. Akbay A. Radyoloji ve Mim Kemal Öke. Spinal ve Periferik Sinir Cerrahisi 2005; 28: 26.